

H A J N A L O D I K

Irta: Lataik István

A községi szülőotthon udvarának végében, külön kis épületben lakik Mári néni, a szülőotthon gondnoka és takarítóasszonya, mindenese. A kis épület előtt kutyaól, ahonnan egy vállas puhi vakkant időnként a holdra vagy a kapu felé.

Az ablakot kinyitva ki is szól Mári néni:

— Csiba te, tán megvesztél!

A hold besüt az ablakon, éppen Mári néni szemébe. Mári néni! — Ahogy már a szülőotthont összehozó nőszervezet tagjai nevezik, pedig még nem anyóka, nem is olyan nagyon »néni«, hiszen csak negyvenhárom éves. És ha nem volna özvegy, három gyerekkel, bizony még a legjobb világot élné. De csak Mári néninek mondják azok az édes, fitrinka lányok és asszonyok, akik ezt a szülőotthont is összehozták semmiből. Ugyan nem éppen semmiből, mert semmiből még az úristen sem teremt. De majdnem semmiből teremtettké össze a szülőotthont. Itt állt ez az elhagyott nagy épület. Gazdája lelkén valami száradhatott, mert elmenekült. Az ablakokat lelopták a házról, a bútort szét-hordták. Buta volt ez a szegény nép, az első napokban, nem tudta mi az: a népállam tulajdona, s a lelkiismeretlenebbie fosztogatott. Most aztán, amikor a szülőotthont kellett éppen a szegények és munkába járó asszonyok segítségére megcsinálni, úgy kellett darabonként összeké-regetni a szükséges holmit.

Gyűlést tartottak az asszonyok és Káposztáné, az egyik szövetkezet-i munkás felesége előállt.

— Összeszedjük, ami csak kell itt. Mindenki hoz egy darabot. Egy takarót, egy széket, egy ágyat, és ki mit tud, másvalamit is nélkülözni.

— Pénzt is gyűjthetünk azoktól, akik azt adhatják könnyebben. Műtőasztalt veszünk a városban, meg néhány orvosi műszert — mondta a kis szöke tanítónő.

És ezek a fiatalok összeszedték bizony, ami csak kellett a szülőotthonhoz. Ki egy asztalt, ki egy ágyat, ki egy ablakszárnyat adott, ki egy asztalos ingyenmunkáját szerezte meg. Egyszerre csak meszelték a falakat, Mári néni is meszelte és megnyitották a szülőotthont. Még a község orvosát és két bábáját is beszervezték az asszonyok. Egészségügyi segítségüket ingyen adták. Felváltva vigyáznak az otthon betegeire. Azóta már kelenc csecsemő szopta itt először az anyatejet.

— Jöjjön ide lakni, lelkem — mondták a fiatalasszonyok Mári néninek, — kell ide valaki.

Mári nénit beköltöztették az udvar végében lévő kis lakásba, hogy vigyázzon a rendre, takarítson, főzzön és a jóisten tudja, hogy mi minden apró munka akad még itt. Mári néni az orvosi műszerek kifőzésének előkészítésében is segít már. És szívesen teszi, mert látja, hogy a hozzá hasonló asszonyokért történik itt minden. Minden leg-

Igaz, hogy nincs Péterre gondja Mári néninek, de fél éve nem látta a fiát, és egyelőre nem is kerül haza a gyerek.

Ha Julis is tanul valamit, gyári munkát vagy effélét, megint ritkán látja. És az se adhat haza, ha külön él.

— Tanuljon ki Julis bábasszonynak, aztán itt lehet magával. Kell a faluban bába, meg ide, a szülőotthonba is. Négy elemivel már felveszik az iskolába. Internátus is van és bennlakhat — jelentkezik Valika, a pirosarcú tanítónő. — Én is évekig internátusban laktam — nevet Valika. — Engem akkor nehezen vettek fel. De most keresik és hívják a diákokat.

— És meddig tart a tanulás? — topogott bizonytalanul Mári néni és sietett volna a munkájára. Mert mindennap előkerült a bábaképző iskola.

— Két évig lelke. Mivel Julis szegény lány, nem is kellene fizetnie.

Bábasszony! Mári néni szívét, ha nem is mutatja, ifjúkori sóvárgásai bizsergetik. Ő is bábasszony szeretett volna lenni. Mig férjét az uraság csődöre agyon nem taposta, de sokszor beszélgettek erről. Hogy mennyivel könnyebb dolguk volna, ha az asszony is kereshetne. Hathetes tanfolyamról hallottak hírt akkor. Falusi bábákat képeztek ki ott jó pénzért. Már a keserves garasokat is összekuporgatták Mári néniék. Mindenáron bábasszony szeretett volna lenni. De irástudatlan volt és a tanfolyamra nem vették fel. A bánattól távolyogva utazott haza, s éppen akkor dobbant utolsó szegény férje szíve, akit a kényes csődör összetaposott. A tandíj aztán elment a temetésre...

Azóta mint elfojtott, titkos óhaj élt benne ez a kívánság. Úgy szeretett volna más asszonyokon segíteni Mári néni. S most a lánya meg tanulhatná ezt a szép és hasznos mesterséget. Iskolában és nem valami gyatra tanfolyamon. Négy elemije van, talán felvennék. De tudna-e tanulni Julis? Tizenegy éves kora óta, hogy a négy elemit elvégezte, nem igen tanult. Valamit olvasgatott talán.

Orvosi táskával járhatna a faluban. S Mári néni könnyek fogják el. Finom műszerekkel dolgozna a lánya, és ha ügyes lenne, áldanak a kezét az asszonyok!

A községi népbizottság igazolná, hogy nincsen vagyonuk és ingyen tanulhatna. Hogy is legyen, istenem!

S az a gondolat, hogy megint magára marad a kenyérkeresetben, ha lányát az iskolában felveszik, majd meg az, hogy esetleg mégsem veszik fel a tanfolyamra, nem hagyja nyugodni. Egy kis szunyókálásra le nem ragadt a szeme.

Lánya, Julis már határozott. Reggel a városba utazik. Nem hagyja magát lebeszélni. De szívből már anyja sem szól a szép terv ellen. S most már csak azért sem mer elaludni Mári néni, nehogy elaludják a vonat indulását.

A szoba másik sarkában alszik Julis. Erős, egyenletes lélegzéssel alszik. Az orvos bizonyítványt adott neki, hogy mehet az iskolába, kutya baja sincsen.

Kicsit sírhatnakja van Mári néninek. Boldog is, bizonytalan is.

Kint a konyhában, a piccsen legkisebb gyermeke alszik, Andris. Tizenegy éves. Hangosan vitatkozik álmában a gyerek. Valami fészket emleget. A betyárja! Pajtásaival biztosan megint azokat a magas folyóparti jegenyéket mászta meg fészkek után. Mindíg tagadja, de álmában kifejezi.

szükségesebbet megkap a megélhetéshez, és minden idejét a munkában tölti. Ha nagyon sok a munkája, mindig akad önkéntes segítsége.

Az asszonyok és lányok, akik bejárnak a szülőotthonba, és kapálni, téglát kirakni is eljárnak a kendergyár építéséhez, de máshová is mindenüvé, ahol szükség lehet rájuk: egyre mondiák Mári néninek, hogy csak szóljon, lelkem, jövünk magának is segíteni, ha nem győznék.

De legtöbbször győzi. Igaz, hogy esténként félholtra fáradva fekszik ágyba, de legalább úgy alszik, mint a tej.

Csak ezen az éjszakán nem jön álom a szemére. Először, amióta itt alszik a szülőotthon friss, mészszagú falai közt.

Nagy tanácskozások folytak az este, lefekvés előtt Mári néniéknél. Talán ezért is nem tudott elaludni.

Mári néni lánya, Julis, néhány hét előtt hazajött a közeli városból, ahol eddig cselédeskedett. Kikoptak a gyárosék a könnyenélésből, akiknél Julis szolgált és elküldték a cselédet. A nagysága takarít, főzéstán, csak mosásra fogadnak asszonyt.

Beállított Julis.

— Édesanyám, megjöttem. Elfogyott a munkám. Most itt maradok. Itt többet kereshetek.

— Maradj, lányom, isten hozott — mondta sírva is, meg nevetve is Mári néni.

Julis itthon maradt és aztán napszámba járogatott. Gyermekkorában végezte a paraszti munkát. Érti is, bírja is.

Tizenkilenc éves most Julis, s ezért a szülőotthonba járó asszonyok, meg az az aranyos tanítónő is azt mondják, hogy kezdjen valamit. Kár itt napszámoskodnia. Ez nem cél. Így mondják: a fiatalágnak jobb kilátásai vannak. Tanuljon valamit.

Egy kicsit pedig örült Mári néni, hogy megint együtt van a pirosarcú, nevetős lányával. Mintha magát látná vissza tizenkilencéves korába, mikor férjhezment. Amde napszámos maradjon a lány egész életére? Mert mosimár cseléd, vagy ahogy hivatalosan mondiák, háztartásbeli nehezebben lehet. Az ingyenélők erősen megfogva kötöztak, akikhez elszegődhetne.

Viszont ha valamit tanul Julis, úgy elviszik hazulról, mint ahogy Mári néni második gyereket, Pétert is elvitték.

Péter ott kanászokodott a községhez nem messze fekvő egyik állami birtokon. Ott a traktorállomás munkásai tréfából rákapatták a traktorra, és a gyerek megtanult géppel szántani. Aztán behívták a traktorállomásra, ott lebzelt egy darabig. A gépek javítását tanulta, de valami fizetést is kapott. Félesztendeje aztán jó messzire egy iskolába adták.

Ezt megelőzően hazajött anyjához Péter. Megszólította a traktorállomás vezetője, mesélte büszkén a gyerek. Így szólt hozzá:

— Te, Péter, ha te olyan könnyen megtanultad a gépet vezetni, megtanulhatnád szakszerűen csinálni és javítani is. Beszéltem a mérnökkel, aki itt van a birtokon. Kérdeztem, hogy mit csináljak veled. Kár az eszedet parlagon hagyni, mondta a mérnök. Tanulhatnál, szakiskolába járhatnál, mondta tovább. Én is azt mondom, tanulhatnál, he. Kapsz bennlakást és kosztot. Persze, aztán ne hozz csúfot a fejünkre.

Piros volt az örömtől a gyerek, amikor mesélte.

— De megyek is anyám és nem hozk csúfot rájuk.

Holnap Andrist is be kell iratni az iskolába. Eztán nem csavarog-
nak a négy elemít végzett gyerekek. Algimnázium nyílik a faluban. El-
jött az iskola a faluba is a szegény gyerekekért — mondja Novák né-
ni, az egyetlen idős asszony a nőszervezetben. Azelőtt csak a gazdák
és a nagykereskedők fiai jártak a városi gimnáziumba.

— Andris, Andris. — De szeretted az apja az éleveszemű gyere-
ket. Míg élt az ember, mindig azon törték a fejüket, hogy milyen mun-
kára adják majd Andrist. Harmadik életbenmaradt gyerekük volt, va-
lamilyen új sorsot, jobbat szeretted volna szabni neki. És lám, ez az új
élet új és jobb sorsot szab minden gyereknek. Most a gimnáziumba
megy Andris. Majd ott megtanítják, hogy maga válasszon magának
mesterséget. Kedve szerint valót.

Az egyik újszülött felsírt a szülőotthon szobájában. Visítása a nyi-
tott ablakon át élesen az udvar levegőjébe hasított. Mozgolódás kez-
dődött. Az ügyeletes asszony kelt fel biztosan. Majd elcsendesedett a
gyerekszoba. Ez egy pillanatra elvonta Mári néni gondolatait a saját
ügyeiről. De aztán megint csak a lányra, az iskolára gondolt, s végül
— bár egyre hessegette magától — arra, amit a lánya mondott neki az
este, s még jobban arra, amit Valika, a tanítónő fejtegetett. Valika
most az algimnáziumban fog tanítani, s az örömtől egészen oda van.
Talán azért is volt olyan hirtelen abban, amit mondott. Kicsit sértette
Mári nénit, amit mondtak, de igazat is adott nekik. Fájt is, meg kíván-
csiság is ébredt a lelkében. Julist az asszonyok a nőszervezetben avval
az iskolával egészen elkapatták. Azt mondta az este Julis:

— Anyám, maga is megtanulhatna írni, ha már mindnyájan tanu-
lunk. Azért is volt olyan nehéz magának, ha nem voltunk itthon. Mert
még levelet sem tudott írni nekünk. És ha mi írtunk is nagynéhai, sok-
szor hetekig titkolta, és csak akkor olvastatta el, ha valaki jó ismerőse
akadt. Szégyelte. Hát ne szégyelje tovább.

— Nehéz volt nekem, mert özvegy vagyok, se támaszom, se vi-
gasztalom, évek óta! Péter se keres, Julis napszámja is elmarad. Mind
egyedül hagynak — mondta Mári néni hevesen.

De magában igazat adott Julisnak. Hogy ha levélben időnként a na-
gyobb gyerekeinek amúgy kipanaszkozhatta volna magát, távollétüket
is könnyebben elviselte volna.

A tanítónő is többször szólt neki. Előbb csak kerülgette néhány-
szor, de most aztán olyan keményen kirukkolt.

— Mári nénikém, magának sem szabad analfabétának maradnia.
Megtaníttuk írni-olvasni.

— Ha fiatal lány volnék, nem mondom, de deresedő hajjal üljek
iskolapadba... — szégyenkezett egyre.

— Mások is megtanultak már magakorabeliek. Itt a szülőotthonban
is több hasznát vehetnék, ha betűvetést tudna. Most Julis is elmegy,
hogy ír majd a gyerekeinek levelet? Most mindenki tanul. Én is újra ta-
nulok. Az algimnáziumban fogok tanítani, azért tovább kell tanulnom.
Újra iskolába iratkoztam, a tanárképzőbe.

A zsellérgög kissé ágaskodott Mári néniiben, de aztán lassan-lassan
alábbhagyott. Sok minden megfordul egy vert életű asszony agyában.

De hajnalodik már és még a szemét sem tudta lehunyni Mári néni.

Mári néni gyerekkorában, ott a szülei zsellérlakásában, a sok gyerekek írástudatlansága természetesnek tűnt. Férje meg urasági béres gyereke volt, maga is kommenciós cseléd, az se tanult betűvetést. Most mégis a betű felé hajtja Mári nénit valami. Egy kissé az is hajtja, hogy elmondhassa a falu népe róla: Kaszás Mári a hét gyerekéből csak hármat tudott felnevelni a nagy nyomorúságban, de legalább szerencsés lett velük, mert még maga is tanult mellettük...

A kutya újra fel-felvakkant. Az utcán is mozgolódás hallatszik.

— Julis — szólt halkán át a lányának Mári néni, — Julis, azt hiszem készülhetsz.

A lány nagy sóhajjal kiszakítja magát az álomból. Lámpát gyújtanak. Felöltöznek. Julis csomagol. Mári néni ki-be jár. Munkához lát.

Felébred Andris is. Enni kér. És a jobbik nadrágját keresi. Nagy nap van ma. Gimnáziumba iratkozik. Ezért is nem tud tovább aludni.

Mári néni kint az udvaron rendezget, de egy idő múlva benéz a konyhába. Nem néz Julisra, mikor mondja, pedig neki mondja és rajta keresztül az életébe avatkozott világnak:

— Andrist beíratom, és magam is elmegyek estére a tanfolyamra...

Igy beszél csendesen. Nagy nyugodtság költözött a szívébe. S azt már nem is mondja, csak hozzá gondolja, hogy ennyi tanuló anyja maga sem maradhat írástudatlan.

SZILVIJE SZTRAHIMIR KRANYCSEVIC

FÉRFI A TENGERPARTRÓL (Naš čovo)

Mióta hogy, szegény koldús, kabátujjad üresen lóg?

— *Visz alatt csíndiltak készre, nagyságos uram, fenemőd.*

— *Úgy mennydörgött, mint a ménkü, az ördög hogy el nem vitt csak, Felmásztam az árbócrúdra, hogy kibontsam a zászlónkat.*

— *Füstfelhőben rohant hajónk, hullámokat tépett orra, Életemet tettem akkor a vén hülye Tegethoffra.*

— *Az öböl is alig villant, a magasban ahogv álltam, A tengerből, a nagy füstől, jóformán semmit sem láttam.*

— *Mennydörögve csak rohantunk, hullámvölgyből-hullámhegyre, Mindegy — mondok — csak a zászlónk kifeszüljön a szelekre.*

— *Egyszerre csak észbe kapok, talján fregat fenekedik, S egyik digó, az istenit! a zászlónkra lesekedik.*

— *Az anyádat, hitvány digó! — csak a zászlót óvom-féltem, Lentről meg nagy golyózapor öntöz ám minket serényen.*

— *Csak sejdítem, hogy lepottyan; vele pottyanak le én is, Zuhant, zuhant, de »Evvivá«-t ordibált estében mégis.*